

Убуйаан саастаах оболорго ый алгыбын тубэри туома.

Чурапчы улууБун, Чурапчы сэлиэнньэтин «Тулукчаан» обону сайыннарар киин иитэр-уорэтэр улэбитин Г.С. Попова –Санаайа саха халандаарын сыллаагы эргиригэр соп тубэиннэрэн балабан тобус эйгэтигэр сыбыары тутан улэлээн олоробут.

Уорэхтээбин ФГОС ситимигэр киирэн региональной компонент 40% ылан убуйааммыт улэтин сахалыы циклограммаба сыбыаран сахалыы ыйдарынан иитэр-сайыннарар улэбитин ытабыт.Ол инниттэн убуйаанна сахалыы эйгэ тэриллэн,убуйаан ортотугар балабан тутулан алгыс, туомнар тубэр, оуохайдыыр тубулгэтэ тэриллитэ.Манна барыта туорт тубулгэни улэлэтэбит: алгыс тубулгэтэ;

ийэ тыл тубулгэтэ;

оонньуу тубулгэтэ;

оуохай тубулгэтэ;

1.Алгыс тубулгэтэ: Алгыс тубуутэ туохха наада буоларый? Алгыс ылыммыт ого чэгиэн-чэбдик буолар, тастан киирэр кубаган дьаллыктартан комускэнэр. Кун аайы омого учугэйи эрэ ыралыы сырыттаха ол омого хайаан да тийэр.Омого анаммыт алгыс диэн , ол аата огону киэпкэ киллэри (бырагырааммалаабын), учугэйгэ туаайы, ону кини бэйэтин толкуйунан ылыныта буолар.

2.Ийэ тыл тубулгэтэ: Манна фольклор бары корунэ , олонхо киирэллэр. Оголору уопсай фольклорга билибиннэри ытыллар. Онтон эбиэттэн киэбээ биирдиилээн оголору кытта дьарык ытыллар.Бу тубулгэгэ олонхону билсии , уорэтии биир сурун оруолу ылар. Олонхону уорэтэргэ сайдар эйгэ оруола мунура суох. Ого толору сахалыы тыыннаах эйгэгэ олонхону кытта билистэгинэ этигэр-хааныгар киирэн, кугун-сурун уугуннаран бэйэтэ багаран туран интэриэбиргээн олонхону ылынар, олонхо киэн эйгэтигэр киирэр. Кини олонхо оуор тылын инэринэн улааттагына киби быбытынан киэн когустээх, хомогой тыллаах, санаабытын сайа этэр, киэн когустээх буола улаатар. Олонхоут сыты тыллаах, тургэн толкуйдаах. Ол курдук олонхону бибирээн улаатар ого оннук киби буола уунэн тахсыхтаах. Сахалыы толору эйгэгэ ого олонхого эрэ буолбакка , сахалыы сиэрдээх буолууга, угуо угэстэри тутуарга , кыра саабыттан алгыс инэринэн саха фольклорун барытын билэн,улаатан тахсар.

3. Оонньуу тубулгэтэ: Бу тубулгэгэ огону кыра саабыттан оонньуурга сыбыарар сыалтан сахалыы остуол оонньууларын бэйэбит толкуйдаан онорон дьарыктыбыт. Бу оонньуурдар онорорго , оонньуурга олус судургулар, табыгастаахтар;

-Айылга матырыйаалларыттан онобуллар;

-Биирдиилээн да бологунэн да оонньуохха соп;

-Оонньуу ууна ого саабыттан, сайдытыттан тутулуқтаах;

-Сайдар эйгэгэ матырийаал быбытынан эмиэ туттуохха соп;

Тубулгэгэ сахалыы остуол оонньууларыгар курэстэри ытабыт.Ый ахсын тороппуттэргэ соруудах бэриллэн тороппут оготун кытта алтыбар, дьарыктанар. Холобура, «Байанай ыйыгар» собо унуогуттан сыбыаран онобук оноруу, «Саамай улахан собо» курэгин

тэрийи. Маннык дьаалларга тороппут оготуттан уорэнэр, атын тороппут талаанын корон согор, ол тумугэр тороппут торопшуту кытта алтыыыта, сомоголоуута уоскуур.

4. Оьуохай туьулгэтэ; Уьуйааммытыгар угэскэ кубулуйан нэдиэлэбэ бэнидиэнныккэ - этнофитнес,бээтинсэгэ- оьуохай кунэ ыытыллаллар. Оьуохайдыах иннинэ оголору уоскутуллар, турукка киллэриллэр, сопко тыныныга дьарык оноьуллар. Ого уоскуйбутун эрэ кэннэ оьуохайдатар кодьуустээх. Хара маннайгыттан ого быьыытыгар болгомтону ууруллуохтаах, илиитин, атагын тоьо сопко тутарын кэтээн коруллэр. Сыл ортотуттан биирдиилээн ого оьуохай таьаарарга холонор буолар. Сыл бутэьигэр бэйэлэрэ тугу санаабыттарын этитгэрэ уорэтиллэр. Ого агыйах да тылы оьуохай матыбыгар ыллаатагына бу улахан ситиьии буолар.

Маны таьынан сыл устата оголору саастарынан соп тубэьэр туомнары ыытабыт; олунньуга- биеэ саастаах оголорго тылга киллэрии туома; кулун тутарга- бииригэр диэри саастаах оголорго сан тарды туома; ыам ыйыгар сэттэ саастаахтары Иэйэхсиккэ сыьыары туома; балаган ыйгар ус саастаах огого кэп олоордуу туомнарын ыытабыт.

Улэбитин оссо кэнэтэр сыалтан нэьилиэк иьинээги тэрилтэлэри ; арчы духовнай киини , улуустаагы гимназияны, «Куохара» туолбэни кытта договор туьэрсэн биир ситим буолан улэлиир уьуйаан иитэр-уорэтэр улэтин хаачыстыбата тупсарыгар тоьуу куус буолар.

«Ийэхсит «ыйыгар алгыс туэриин сиэрин-туомун сценарийа

(5-6 саастаах оговорго)

Сыгала :

Ыам ыйын суолтатын оговорго билибиннэри , ый Алгыын тылын ийитиннэри.

Соруктара:

1. Айылга ууктар кэмигэр дьиз-кэргэн тэлгээтин ыраастаабыныттан сагалаан айылгага сирдээх сыыанна иити.
2. Сахалы остуол ооньуутун нонуо иллээх-эйэлээх сыыанна иити.

Туттуллар мал- сал: Проектор, чуораан, дэйбиир, богурускай от, сахалы остуол ооньуулар, алаады, сахалы ийитэр.

Иитээчи алгыска киирэр оговору эрдэ турукка киллэрэн ,уоскутан бэлэмниир. Алгыска кыттар оговор бары сахалы танаастаах кэлэллэр. Алгыс туэрээчи тобото сабыллаах буолара ирдэнэр.

Иитээчи; Оголоор , бугун бийиги ыам ыйа –Ийэхсит ыйын алгыын инэриниэхпит. Бары уоскуйдубут. Муннубутунан салгыны ыллыбыт, аяхпытынан табаардыбыт.... Уоскуйабыт... Танаспытын-саппытын коннорунэбит.

(иитээчи оговору чуораан тыабынан , дэйбииринэн ыраастаан балаганна киллэрэр)

Иитээчи: Оголоор, билигин ханнык ый сагаланна? Ким этиэгэй? Саамай соп . Ыам ыйа. Бу ыйбыт оссо Ийэхсит ыйа диэн ааттанар эбит. Эьиги санаагытыгар Ийэхсит диэн хайдах буолуой? (Оговор эппиэттэрэ) (проектор холбонор)

- Ыам ыйа-Ийэхсит ыйа. Ийэхсит диэн оголоор, саха дьахтарын обраынан бэлиэтэнэр. Ийэхсит сылаас тыыннаах кини тыныттан сир дойду когорор , айылга тиллэр. Бу ыйбыт бэлиэтэ- когуор ойуу. Суолтата- ыраастаны буолар. Ол аата бу ыйга тэлгээбиттэн сагалаан бары сылдыар сирбитин ыраастанабыт, айылга ууктарыгар бэлэмнэнэбит. Бу ый 22 кунугэр сайыммыт сагаланар. Кус –хаас кэлэр. Агаларбыт , ээлэрбит кустуу бараллар. Ыйбыт тыаа –чуораан. Уунээйитэ-хатын. Которо –куба. Кыыла –туртас. Оттон аа – саламаат эбит.

Дьэ, бу курдук ыам ыйа-Ийэхсит ыйын суолтатын билистибит.

Билигин дьэ ыйбыт алгыын инэриниэхпит. Бары илин диэки хайыстыбыт . Илибитин уоэ уунабыт. Тарбахтарбыт холбуу сылдыаллар. Алгыспыт тарбахтарбыт быыынан саккыраан туспэккэ миэхэ иннин диэн. Уонна мин кэннибиттэн хатылыбыт.

-Айыыбытым аргыстастын- ийэхситим энэрдэстин! Дом!

(Оголор хатылаан ибэллэр)

-Аны билигин кыргыттар эрэ хатылыбыллар.

-Аны уолаттар эрэ алгыс этэллэр. (Ити курдук устэн элбэхтик хатыламат. Уопсайынан алгыс кылгас ,чуолкай. Огону сылаппат гына ытыллыахтаах)

Оголоор, ыйбыт алгыбын инэриммит дьон аны Чурапчыбыт барахсан анаат-мунаат алаастарыгар, киэн сыбыыларыгар ууммут отторунан арчыланан ылыахпыт. (Иитээччи от уматан оголору кэрийэ сылдьан арчылаан ылар)

Бу кэмнэ музыка тыабыр оголор турукка киирэн харахтарын симэн сайыны саныыллар .

-Оголорум барахсаттар саман сайыны корсо алгыс инэринэн , ыраастанан , арчыланан этэннэ сылдьын , ыалдыман, дорубайдык сылдьын, бэйэ-бэйэгитин кытта догордуу буолун, элбэххэ уорэнин, угуу билин-корун, кыраларга, кыамматтарга комолобор угуо дьон буолун диэммин сыт табааран ыраастаан, арчылаан эрэбин. (Оголор буруону устуутэ бэйэлэригэр тардыналлар, муннуларынан тыынан инэринэллэр, иитээччи эппит тылын ылыналлар)

Оголоор, ыйдаагы кэс тылбытын этиэхпит иннинэ ким миэхэ этиэгэй? Кэс тыл диэн тугуй?

-Этиллибит тыл кэбиллибэт.

-Саамай соп. Оголоор ,кэс тылы эттибит эрэ ону хайаан да толоруохтаахпыт. Мин этэн иьизм . Эьиги мин кэннибиттэн хатылыахтааххыт.

- Айылгага сыбыан:

Оту-маьы мээнэ алдыатар аьныы. Оголоор,оту-маьы мээнэ алдыатыа суохтаахпыт. Кини Байанай дьизтэ.

-Чыычаах уйатын тыытар- аьныы. Чыычаах ого кута буолар ол иьин харыстаан тыыпаттар.

-Куолгэ , урэххэ кири бырагар аьныы.Ууну иьэбит ол иьин ыраастык тутуохтаахпыт.

-Ойуурга сылдьан мээнэ айдаарар аьныы. Оччого Байанай куттанан ыраах баран хаалыан соп. Барарыгар кыылларын барытын илдьэ барар дииллэр.

-Иитиэх кыылга сыбыан :

Иитэр кыылы кырбыыр аьныы.Оччого иьэтигэр агатыгар унсэр кинилэр эйиэхэ куьаганы оноруохтарын соп.

Иитэр кыылы кэмигэр аьаппат аьныы. Хайаан да кыылы кэмигэр аьатар ордук.

Иитэр кыылы коруутэ-истиитэ суох хаалларар аьныы. Кини тулаайах хаалан эрэйи корор.

(Оголор хас хатылаан эттэхтэрин аайы чуораан тыабын кэнниттэн «Дом !» диэн тылларын бигэргэтэн ибэллэр)

Оголоор. Дьэ бу курдук ыам ыйыгар –Иэйэхсит ыйыгар сыьыаннаах кэс тылбытын эттибит. Онон дьэ эппит тылбытын аны толорорго кыбаныахтаахпыт, куруутун ойдуу сылдыллыахтаах.

Оголоор , бачча мустубучча оьуохайдыагын эрэ. Ким табаарар? Амида табаарагын дуо? (икки ого оьуохай табаарар. Онтон уьуо суохтаах)

-Алгыспытын инэриннибит, арчыланныбыт, кэс тыл эттибит, оьуохайдаатыбыт. Аны тугу гынааххытын багарагыт оголоор?

-Оонньуогуун.

- Оголоор , бу ыйбыт оонньуута «Баайа» . Ким баайалыан багарар?. Сорохтор лотуолуоххутун соп . Куорчэх эргитии курэххэ ким киирсиэн багарар ?

Бу курдук оголор ус остуолунан таргаан сахалыы остуол оонньуутунан курэхтэьэллэр , оонньуулар.

Оголоор, бугун биьиги алгыс инэриннибит. Ким тугу ойдоон хаалла ? (рефлексия)

- Уонна барыгытын алгыстаах алаадылаах сандалыбар ынырабын. (Оголор сандалы тула олорон кэпсэтэллэр, санаа атастабаллар.)